

Bodeča neža kot metoda zoperstavljanja seksističnemu govoru

Abstract

“Bodeča neža” as a Method of Resistance Against Sexist Speech

The focus of this dossier is the initiative/anti-award for the most sexist statement of the year called “bodeča neža”¹. It is awarded since 2013 by the Slovenian feminist and queer collective Red Dawns and the editorial board of the web page spol.si. The (broader) public submits the candidates and eventually also chooses the winner. We identify “bodeča neža” as one of the methods of resistance against sexist speech in Slovenia, i.e. as a praxis of recognition, problematization and discussion of sexist acts. Our (discursive) analysis shows that individuals with high public visibility spread and normalize sexism through heterosexist, essentialist, and ethno-nationalist statements. They use stereotypes and verbally attack, discredit and demean individuals and groups, under the pretence of humour. “Bodeča neža” focuses on statements made by prominent individuals, because their words have a bigger reach than the words of other people, so they (should) carry a bigger ethical responsibility for what they say. By normalizing sexist speech, they also reproduce the androcentric social order and patriarchal patterns. At the same time, their neo-conservative, populist, and subtle sexism is becoming more and more immune to problematization.

Keywords: “bodeča neža”, feminism, sexism, populism, neo-conservatism

Anja Kocman holds a Masters’ Degree in Cultural Studies. Danaja Grešak holds a university degree in Sociology of Culture and is also a professor of English. Neither of them is employed in their field, but they are both members of the feminist and queer collective Red Dawns (since 2009) and the working group “Bodeča neža” (since 2013). (anja.kocman@gmail.com; danaja.gresak@gmail.com)

Povzetek

V dosjeju analizirava pobudo oz. nagrado bodeča neža, ki jo kolektiv Rdeče zore in uredništvo spletnega portala spol.si od leta 2013 naprej podeljujeta za najbolj seksistično izjavo leta. Pomembno vlogo pri izboru te izjave ima (širša) javnost, ki je vabljen k zbiranju izjav, prav tako pa odloči o zmagovalcu. Bodečo nežo vidiva kot eno od metod zoperstavljanja seksističnemu govoru v Sloveniji

¹ The name has several levels. “Bodeča neža” is a Slovenian name for carline thistle (lat. *Carlina acaulis*), a flowering plant, native to the alpine regions of central and southern Europe, also common in Slovenia, with spiky flower leaves. The adjective “bodeča” means “thorny” and is, grammatically speaking, connected to a verb “zbosti”, which, among other meanings, represents the act of provocation. At the same time, Neža is a female Slovenian name. Therefore, “bodeča neža” is not only the carline thistle, but also, metaphorically speaking, a strong (“thorny”) female (“Neža”) whose recognition of sexist speech might provoke (she is “bodeča”) the speaker (Editor’s note).

oz. kot prakso, ki problem seksizma prepozna, ga obravnava in problematizira. Najina analiza (temelječa na metodi diskurzivne analize) je pokazala, da javne osebnosti širijo in normalizirajo seksizem skozi rabo heteroseksističnih, esencialističnih in etnonacionalističnih izjav. To počnejo s steereotipiziranjem, verbalnim ponižanjem, podcenjevanjem in diskreditiranjem pod krinko humorja. Ker imajo besede tistih na položajih veliko moč in posledično na njih leži velika etična odgovornost, je bodeča neža fokusirana na njihove izjave. Z njimi namreč normalizirajo seksistični govor ter tako reproducirajo androcentrični družbeni red in patriarhalne vzorce; njihov neokonzervativni, populistični in subtilni seksizem pa postaja čedalje bolj odporen proti problematizaciji.

Ključne besede: bodeča neža, feminizem, seksizem, populizem, neokonzervativizem

Anja Kocman je magistrica kulturologije. Danaja Grešak je diplomirana sociologinja kulture in profesorica angleškega jezika. Nobena ni zaposlena v svoji stroki, sta pa obe od leta 2009 članici feminističnega in kvirovskega kolektiva Rdeče zore, od leta 2013 članici delovne skupine Bodeča neža. (anja.kocman@gmail.com; danaja.gresak@gmail.com)

Uvod

Univerzalne definicije sovražnega govora ni, a bi se tako v pravu kot sociologiji strinjali, da gre za diskurz moči in nadvlade ter »orodje za nadlegovanje in ponižanje« (Lillian, 2007; Motl in Bajt, 2016). Eden od ukrepov in predlogov zoper seksistični diskurz bi moral biti ta, da ga prepoznamo in se mu zoperstavimo ter da se del seksističnega govora prepozna kot sovražni govor (Lillian, 2007: 719–720). Poleg rasizma in razrednih krivic naj bi bil seksizem najgloblje zakoreninjen, prodoren in težko zaznaven in zato najbolj odporen na spremembe, a hkrati z velikim potencialom za radikalen zagon za reorganizacijo vseh neenakih in zatiralnih struktur moči v družbi (Burton v Lillian, 2007: 720). Bodeča neža je mehanizem opozarjanja na seksistični govor. Njen namen je prepoznati in reflektirati problem seksizma v javnem prostoru ter spodbuditi razpravo o njem. Seksističnega govora kazensko ni mogoče preganjati ali pa je to teže, zato je nanj treba opozarjati z mehanizmi, kot je bodeča neža, in spodbujati kritično ozaveščenost in aktivno participacijo pri njegovem prepoznavanju. Sočasno je treba poudariti, da teh izjav ne smemo brati ločeno, kot da gre za izolirane primere, temveč je treba razkriti zgodovinskost njihovega diskurzivnega konteksta (Salecl, 1994: 350). Izjave kažejo vpetost v širše nestrpno družbeno ozračje in androcentrična razmerja v družbi.

Kljub vsej pojavnosti seksizma je zanj širša javnost nezainteresirana oziroma ga niti ne zazna, kaj šele problematizira. Obstoječi diskurzi, ki so bodisi odkrito seksistični, mizogini in sovražno naravnani bodisi subtilni, dobronamerni in šaljivi, utrjujejo spolno hierarhijo in so simptom androcentričnih družbenih struktur. K razširjenosti spolne diskriminacije pripomorejo obstoječe družbene norme, ki so prežete s patriarhalnimi vzorci. V medijih so ženska telesa hiperseksualizirana, ženske objektificirane in od njih se kljub morebitni karieri pričakuje, da prevzamejo tradicionalne spolne vloge skrbne žene, ljubeče matere in spretnne gospodinje.

Seksistični govor povečini ženske in spolne manjšine podcenjuje, dela ranljive, jih kontrolira, stereotipizira, obenem pa jih obravnava enodimenzionalno, na podlagi spola, spolne identitete ali spolne usmerjenosti (Council of Europe, 2016; Jogan, 2001: 9, 47–51).

Predstavitev primera, metodologija in problem seksističnega govora

Da bi opozorile_i na seksizem, mizoginijo, homofobijo in diskriminacije na podlagi spola, spolne identitete in spolne usmerjenosti, je leta 2013 kolektiv Rdeče zore na svojem blogu vzpostavil rubriko Sramotilni steber, kjer so začeli objavljati izjave, ki to diskriminacijo povzročajo, krepijo in reproducirajo. Tam lahko preberemo, da »Sramotilni steber ne sramoti, temveč opozarja – na vse tiste, ki sramotijo, včasih povsem nalašč, včasih po nesreči. Prvi_e strahujejo in smešijo, drugi_e ne presprašujejo, sledijo.« (Sramotilni steber) Istega leta je bila podeljena prva (anti) nagrada bodeča neža. Bodeča neža je nato prerasla v samostojen portal, ki ga urejajo Rdeče zore in spol.si. Seksistične izjave lahko predlaga vsakdo, uredništvo pa nato odloča, katera izjava je nominirana za nagrado, ki se podeli ob mednarodnem dnevu žensk. Z letom 2015 je vsaka objavljena izjava tudi utemeljena s kratko obrazložitvijo ali komentarjem. Namen tega je pojasnitev spornosti izjav širšemu občinstvu. Spremljanje in zbiranje izjav ni sistematično, saj se na poziv bodeče neže odziva le določena kritična masa ljudi, ki načeloma niso odjemalke_ci vsebin tistih medijev, ki velikokrat generirajo diskriminatorske vsebine.² Od leta 2015 razglasitev bodeče neže zbujata tudi širšo medijsko pozornost, kar pa je dvorezen meč. Bodeča neža namreč želi opozarjati na seksizem v javnem prostoru, hkrati pa se želi distancirati od medijskega senzacionalizma, ki ga tudi sama obsoja. Namen bodeče neže namreč ni nekritično izpostavljanje zmagovalk_cev, ampak predvsem refleksija in kritika družbenega učinka seksističnih izjav ter poudarjanje odgovornosti javnih oseb za sokreiranje (ne)strpne družbe. Mediji prepogosto pozablajo, da so ravno oni tisti, ki seksizmu velikokrat na široko odpirajo vrata – tako z uredniško politiko kot tudi z nekritičnim ponujanjem oglaševalskega prostora.

Najina študija primera temelji na metodi diskurzivne analize, ki predvsem raziskuje, kako se skozi besedila in govor neenakost, oblast in zloraba družbene moči izvajajo, reproducirajo in zoperstavljajo znotraj družbenega in političnega okvira (Van Dijk, 2008: 352). Pregledali sva vse izjave, ki so bile objavljene v spletnih rubri-

² Skoraj popolnoma so pri bodeči neži izpuščeni katoliški mediji in portali (*24KUL.si*, *iskreni.net*, Radio Ognjišče, Družina, ...), komercialne radijske postaje in razvedrilne TV-oddaje, kjer je heteronormativno stereotipiziranje odnosa ženska-moški pogosto stalnica, ter spletni portali in revije, namenjene ljudem določenega spola (*Cosmopolitan*, *moški.si*, ...). Izpuščeni so tudi blogi in javne izjave populističnih seksistov, ki se medijsko samopromovirajo prav na račun uporabe seksističnega, mizoginega, homofobnega in antifeminističnega diskurza.

kah Sramotilni steber in Bodeča neža, ter v analizo vključili izbor reprezentativnih izjav. Zanimale so naju vrste diskurzivnih praks, ki krepijo in ohranjajo seksizem v našem medijskem prostoru na podlagi spola, spolne usmerjenosti in identitete, kakšne obraze kažejo seksizmi v javnosti, kakšna je ideološka podstat izjav in kakšen je njihov namen. Osredinili sva se na prisotnost etnonacionalističnega, populističnega in neokonservativnega diskurza, tradicionalne reprezentacije spolnih vlog, vrednotenje profesionalnih standardov glede na spol in seksizem pod krinko dobronamernosti in/ali humorja. Na spletni strani Bodeče neže večinoma prevladujejo seksistične izjave, ki drugače ne bi doživele javne kritične refleksije. Če sovražen diskurz širijo vplivne osebe, kot so političarke_politiki ali druge javne osebe, je njihove besede treba obsoditi, saj naj bi delovale_i v našem interesu in dajale_i zgled strpnosti. Besede mnenjskih voditeljic_ev imajo namreč velik doseg in posledično na njih leži velika etična odgovornost. Sprevrženo igro pa se gredo tiste_i, ki izrabljajo odzive na njihove izjave le kot dodatno promocijo, pri simpatizerkah_jih in volivkah_cih pa pridobivajo nove politične točke, kajti »represija [je] lahko celo odlična politična promocija, saj postanejo preganjanci in žrtve« (Rogovšek, 2013), kdor pa se jim postavi po robu, je ozmerjan za »državnega levičarskega inkvizitorja«, »agresivne feministične sociologinje«, »zakrknjeno feministko«, »abortivni lobi«, »moškinje« ali pa na lastno fasado prejme grafit »posilimo levičarke«³ (Bodeča neža).

Akcija, ki je Bodeči neži najbolj sorodna, je hrvaški Stup srama, ki beleži seksistične izjave hrvaških političark_kov in drugih javnih oseb že slabih deset let. Njene pobudnice opažajo, da je seksizem vedno bolj subtilen in teže oprijemljiv ter izmuzljiv zaradi nejasnih meja svobode govora (Broz, 2017). Ena od bolj prepoznavnih slovenskih pobud, ki opozarjajo in reagirajo na primer sovražnega in diskriminatornega govora v slovenski javni sferi, je Svet za odziv na sovražni in diskriminatorni govor. Od leta 2015 se je odzval sedemkrat in pri tem obravnaval sedemintrideset primerov, katerih tematika je večinoma nacionalistična, seksističnih in homofobnih primerov pa je slaba tretjina (Z (od)govorom nad sovražni govor, n. d.). V Sloveniji najdemo izčrpne raziskave o pojavnosti sovražnega govora, homofobije in nacionalizma, medtem ko je raziskav o seksističnem diskurzu v javnosti manj (Motl in Bajt, 2016; Mayer, Šori in Sauer, 2016; Frank in Šori, 2015; Kuhar, 2015).

³ Portalu 24kul in Romanu Vodebu poskusi poimenske diskvalifikacije akademičark_ov in aktivistk_ov niso tuji. Vodebu so trn v peti predvsem feministke: »Feministke, med katerimi je veliko lezbijk, resnično niso prave in normalne ženske. Izraz ‚moškinje‘ je primernejši zanje, in štejem si v čast, da sem v (pogovorno) slovenščino vpeljal ta izraz.« (Izjava je dostopna na povezavi: <http://nova24tv.si/kolumna/pranje-mozganov-na-filozofski-fakulteti/>.)

Nominirane izjave, prvič: Tradicionalne in esencialistične reprezentacije spolnih vlog v javnem diskurzu

Večina nominirank za nagrado bodeča neža so izjave, ki reproducirajo spolne stereotipe in kažejo na zakoreninjenost seksizma in mizoginije v družbi. Kažejo nam družbeno konstruirane dualizme, ki so posledica moškocentrične urejenosti sveta. V njih so ženske pogosto zreducirane na raven spolnega objekta, pripisujejo se jim temu primerne osebne lastnosti:

- *Čustvenost*. Primer je izjava Braca Zavrnik v Sobotni prilogi Večera: »Moški imajo večjo fizično moč in morda tudi večji kognitivni potencial kot ženske, vendar so te neprekosljive, ko gre za intuicijo, čustveno inteligentnost in vztrajnost.« (Sramotilni steber, 15. 12. 2012)
- *Nestanovitnost*. Božo Predalič, v času izjave generalni sekretar vlade: »Pravijo, da naj zamenjamo predsednika!? Smešno – SDS ni mlada frklja, ki menja fanta takoj, ko ji kdo reče, da ta, ki ga ima, ni najlepši.« (Sramotilni steber, 12. 1. 2013)
- *Samoumevnost gospodinjenja*. Vesna Arnšek, partnerka Mira Cerarja v času njegove izvolitve, je po zmagi SMC na volitvah v Državni zbor izjavila: »Doslej je bil opravičen gospodinjkega dela, zdaj bo pa še bolj.« (spol.si, 14. 7. 2014)
- *Odvisnost od moških oz. »nenaravna« samostojnost*. Dr. Franc Planinšek, plastični kirurg, meni: »Napaka sodobne ženske, osnovna, je [sic], da poskuša vsaka od njih biti samostojna in samozadostna. To je tisto, kar masovno kastrira moške, in jaz bi svetoval vsem ženskam, da si vzamejo nekaj priročnik, kako se iz alfa samice pretvoriti v beta samico. Ker to je tisto, kar privije moškega k njej v objem. Namreč, moški hoče slišati, tega pa ne zmorem sama narediti, prosim za tvojo pomoč, ker le ti znaš ta žebelj zabiti v steno'« (Rdeče zore, n. d.)
- *Materinstvo*, ki je razumljeno kot univerzalna ženska izkušnja in bistvo obstoja ženske. Na Facebook strani Radia Hit so objavili: »Moški bi moral imeti rad le tri ženske: tisto, ki ga je rodila; tisto, ki mu je rodila in tisto, katera se mu je rodila. #sampovem.« (ibid.)
- *Privlačen zunanji videz oz. lepota*. Miro Petek je na predstavitvi knjige o psihologiji ljubezni izjavil: »Priznati moram, da sem moški, ne filozof, zato pri ženski najprej pomislim na lepoto. Upal bi si trditi, da vsi moški žensko najprej pogledamo v obraz in presodimo, ali je ali ni lepa.« (Sramotilni steber, n. d.)
- *Dvojna vloga uspešne poslovne ženske in dobre gospodinje*. Gašpar Gašpar Mišič je v času, ko je bil državni sekretar, rekel: »Lahko zatrdim, da smo z Alenko Bratušek dobili dobro gospodarico, dobro gospodinjo, in samo dobra gospodinja lahko upravlja svoje premoženje, osebno in tudi državno.« (ibid.)

- *Potiskanje žensk na področje zasebnega*, tudi s tem, da se »moškosti« pripi-sujejo racio, večine delovanja v javni sferi in čustvena stabilnost. Tako je npr. vodstvo RTV, ko je na mesto voditeljice Tarče stopila Jasmina Jamnik, sporočilo (pozneje pa izjavo zaradi odziva javnosti umaknilo): »Z Jasmino bomo skušali targetirati tudi novo publiko; pred njo je težka naloga, saj bo morala dokazati, da lahko tudi ženske vodijo tovrstne oddaje, ki so sicer v večini domena moških, ostro in brezkompromisno.« (Bodeča neža, n. d.)
- *Pasivnost*, ki se prikazuje kot komplementarna moški aktivnosti. Savina A. Ritter, učiteljica obrazne joge in nutricionistka, pravi: »Žensko energijo bi bilo verjetno najlažje opisati tako, da je podobna vodi, da je podobna neke-mu oceanu, ki se mora nenehno širiti, in naloga ženske je, da daje prostor – sebi, svojim čustvom, moška energija pa je podobna jadrnici, ki pluje po tej vodi, se pravi, več ima prostora za plutje, bolje je zanj ...« (Sramotilni steber, n. d.)

Ženska emancipacija je pogosto označena kot past, ki je tako ženske kot moške potisnila v nelagoden položaj, v družbo »propadajočih vrednot«. Tako ribniški župan Jože Levstik meni: »Ne zaveda se, da sama v vlogi vodje nikoli ne more zablesteti, ker ji manjkajo, milo rečeno, moške lastnosti, tako telesne kot duhov-ne.« (Sramotilni steber, n. d.); Urška Faller, pobudnica festivala *Femme Féminité*: »Ženska v zadnjih dveh desetletjih, bolj ko je emancipirana, bolj je izkoriščana in zaslužnjena. Nič več ni boginja, ki nosi v sebi novega potomca človeštva, ga rodi in vzgaja. Ni več boginja partnerstva, ki razvaja in neguje svojega moškega ... Pod pretvezo 'močne, samostojne in neodvisne' ženske, kakršne si jo želi družba ozi-roma tisti, ki jo oblikujejo, ni več prostora za čustva, spoštovanje, mir in ljubezen, družino, partnerstvo, ni več prostora za srce... Moški, očetje – varnost, mir, spošto-vanje in še kaj. Ženske – milina, ljubezen, rojevanje, krhkost.« (Bodeča neža, n. d.); psiholog dr. Andrej Perko pa: »Ženska mora ustvarjati vzdušje [...] Se pravi, mora biti v nekem smislu umetnica, ki ustvari v družini takšno vzdušje, da se bo moški vedno z veseljem vračal domov. In ženske hočejo, zlasti s feminizmom, naprej, ko se je razvilo in je prišlo v neki histeričen feminizem, hočejo biti enake moškimi, ne samo enakovredne, enakopravne, ampak enake. To pa se ne da.« (Sramotilni steber, n. d.)

Tudi področja znanja in interesov se v izjavah delijo na »ženska« in »moška«. Tako si je bodečo nežo za leto 2016 prislužila Rosvita Pesek, ki je v oddaji *Odmevi* v študijskem delu prispevka, ki je govoril o orožju v Evropi in Sloveniji, gosta prosila: »Poenostavite za ženske, lepo prosim.« (Bodeča neža, n. d.) Biološki determini-zem in reduciranje spolnih stereotipov sta prisotna tudi v znanstvenem diskurzu. Tako je bodečo nežo 2014 dobila tudi dr. Simona Fišer Kralj, ki je v intervjuju za *Dnevnik* med drugim dejala: »Ker je plodna vsak mesec, jo mora tako moški ves čas paziti pred drugimi samci. Po drugi strani pa moški svoje ženske varujejo tudi zaradi ljubosumja, ki je pri moškem spolu izrazitejše in potencirano z evolucijskim

tekmovanjem z drugimi moškimi, zaradi katerega se je izoblikovala tudi evolucija daljšega penisa, ki semenčicam omogoča, da se bolj približajo jajčecu. Prav zaradi ljubosumja in tekmovalnosti prevarani moški pogosteje kot ženske zahtevajo ločitve, pogosti pa so tudi umori iz ljubosumja.« (Sramotilni steber, n. d.) Ekipa bodeče neže je podelitev te nagrade obrazložila takole: »Nagrado si zaslužijo še druge znanstvene institucije, ki seksistično objektivizirajo, medikalizirajo, biologizirajo ljudi, pri čemer se sklicujejo na domnevno nevtralnno apolitično objektivnost svojega dela, podobno kot to počne neoliberalni diskurz.« (spol.si, n. d.)

Nominirane izjave, drugič: Neokonservativna videnja spola

V porastu sta nazadnjaški, skrajno desni populizem in neokonservativizem, ki javni prostor izkoriščata za potrebe klerikalizacije in repatriarhalizacije družbe (Grešak, 2016; Kuhar, 2016: 121). V zadnjih letih smo s strani desnih političnih strank in pobud, ki so tesno povezane s Katoliško cerkvijo, pričali napadom na pravice žensk in spolnih manjšin do kontracepcije, oploditve z biomedicinsko pomočjo, splava, istospolnih porok, posvajanja otrok s strani istospolnih partnerjev ipd. (Kuhar, 2016: 120). S sloganom »za otroke gre« branijo krščanske vrednote, a v isti sapi pozabljajo na socialno šibke družine, ženske, ki so žrtve družinskega nasilja, ali na problem alkoholizma v družini. Tako smo med drugim slišale_i/ prebrale_i:

- Angelco Likovič, dobitnico bodeče neže 2017: »Poglejte, kaj je Merklova v Nemčiji naredila, ker nima nobene reprodukcije, koliko ljudi iz tujine je potegnila. Mi se borimo za to, da bomo imeli svoje potomce s slovenskimi koreninami, zato podpiramo vse mamice, da rodijo, tudi posiljene ...« In še: »Poglejte, drage moje gospe, če bi vaše mame naredile splav, vas ne bi bilo danes tukaj, tudi mene ne, zato sem jaz proti splavu.« (Bodeča neža, 2017)
- Tineta Belino, ki je za 24kul.si izjavil: »Žalostno je, da se ti radikalni aktivisti zavzemajo za brezplačne kirurške splave nerojenih žensk, homoseksualcev in lezbijk ter za izumiranje slovenskega naroda in kulture. Takšna kultura smrti je destruktivna in katastrofa tako za nerojene otroke, ki so ubiti na operacijskih mizah, matere in očete, ki trpijo zaradi postabortivnega sindroma, ter slovensko družbo, ki ima eno najnižjih rodnosti v svetu.« (ibid.)
- Janeza Janšo, ki je takole razlagal, zakaj je treba na referendumu glasovati proti razširitvi pravice do poroke: »Brisanje spola iz zakona je podlaga za kršitev človekovih pravic naših najdražjih, naših otrok. [...] Brisanje spola iz zakona in uvajanje 'teorije spola' oz. t. i. proste izbire spola glede na trenutno razpoloženje predstavlja napad na družino in temeljne vrednote, ki so omogočile, da Slovenija sploh obstaja. [...] Spoštovani, prihodnosti naroda ni mogoče graditi na istospolnih zvezah.« (ibid.)
- Vesno Vilčnik, ki je za 24kul.si izjavila: »Govoriti bi morali o naravi, o narav-

nem. Zanimivo je vedeti, da latinska beseda *natura* izhaja iz *nasci*, kar pomeni roditi se. Homoseksualci in lezbijke v tej naravi pa so kvečjemu *nature morte*, torej mrtva narava, ki ne poraja ničesar živega. Ne čudi, da hrepenijo po otrocih, ki bi kanili nanje kot kaplja rose na presušena tla.« (ibid.)

Konstrukcija ogroženega naroda je v teh in podobnih izjavah povezana z etnacionalističnim diskurzom, ki vidi slovenski narod kot homogen konstrukt, kamor esencialno drugačne_i kot so emancipirane ženske, samohranilke, predvsem pa neheteroseksualke_ci ne spadajo (Frank in Šori, 2015: 95–98).

Nominirane izjave, tretjič: Vrednotenje poklicnih standardov skozi prizmo spola

Analiza je pokazala pogostnost seksističnih izjav, ki postavljajo različne poklicne standarde glede na spol ali pa predstavnice določenih poklicev ocenjujejo skozi prizmo (družbeno pripisanih) spolnih vlog. Tu je vredno omeniti primere, povezane z znanimi uspešnimi ženskami in poskusi delegitimizacije oziroma diskreditacije njihovega dela.

V kritikah na račun prve slovenske predsednice vlade, Alenke Bratušek, je bilo pogosto čutiti pokroviteljstvo, ki ga moški na podobnih položajih po navadi niso deležni. Pri ocenjevanju njenega dela se je upoštevalo, koliko se je sposobna izogniti lastnostim, ki so družbeno pripisane ženskam, po drugi strani pa je bila skupaj z drugimi ženskami na vodilnih mestih pozvana, naj »ostane ženska«. Tako je Frane Adam za *Reporter* izjavil: »Dobili smo mandatarko, ki ni rigidna osebnost, ki je fleksibilna, morda nestanovitna, toda zmožna sklepati kompromise.« (Sramotilni steber, n. d.); Brane Piano pa je v kolumni za *Delo* zapisal: »Za dan žena jim tlačani voščimo predvsem, naj ostanejo ženske.« (ibid.) V času njenega mandata so se mediji in javnost množično ukvarjali z dolžino njenega krila.⁴ V stranki SDS so tvitnili: »Trajanje Bratuškove kot PV bo premo sorazmerna dolžini njenega krila in njenega spomina o poslovanju NKBM v času, ko je bila tam članica NS.« (ibid.)

Stereotipni obravnavi na podlagi spola ni ubežala niti Tina Maze. V rubriki Šport v *Delu* je bilo objavljeno poročilo Vita Divca, ki bralkam in bralcem ne predstavi zgolj športne pripravljenosti takrat najbolj aktualnih smučark, ampak v njem razdela tudi svoj pogled na žensko in moško »naravo« (kjer kljubovalnost in rivalstvo označi kot ženski lastnosti, moč in brezkompromisnost pa kot »moški načeli«), določi obstoj »lepšega spola« in se obregne tudi ob »žensko naravo« Tine Maze, ki

⁴ Vpis gesla »Alenka Bratušek krilo« v Google iskalniku ponuja kup člankov, predvsem rumenih novičarjev, ki se ukvarjajo s to temo. Naključno izbrani naslovi so npr. *Modni stil Alenke Bratušek: drzen ali poguben?*, *Ops! Alenka Bratušek, zakaj vedno tako kratko?*, *Moda poslovnega sveta premierke Alenke Bratušek*, *Alenka Bratušek kaže noge* in (najbolj aktualen članek, objavljen 17. 11. 2016 v *Slovenskih novicah*) *Alenka Bratušek kratka krila postavila v kot*.

jo na športnem prizorišču zamenja njena »bojevitost« (*Sramotilni steber*). Iz besedila lahko razberemo, da je za avtorja tekmovalnost v vrhunskem športu domena »moškosti«, ki jo športnice kompenzirajo z večjim izražanjem »ženskosti« v zasebnem življenju. Pri športnicah je uspeh razlagan kot delo celotne ekipe, pogosto se jim pripisuje, da vrhunskih naporov brez trdne čustvene opore ne bi prenesle.

Tretja kategorija profesionalk, ki so pogosta tarča seksističnih pripomb, so novinarke – verjetno tudi zato, ker so vmesnik med javno osebnostjo in občinstvom. Bodeča neža 2015 spada k tej kategoriji – izrekel jo je nekdanji predsednik države Milan Kučan, ko je novinarki Sveta na Kanalu A rekel: »Niste še poročeni? No, s tem se ukvarjajte.«⁵ (Bodeča neža, n. d.) Z izjavo je impliciral, da je bistvo obstoja ženske biti žena. Naslednji v nizu seksističnih napadov na novinarke je izjava nekdanjega postojnskega župana Jerneja Verbiča, ki je novinarko, prisotno na občinski seji, označil za »harem kokošji«. Na novinarko se je obrnila tudi služba za odnose z javnostjo UKC s pozivom k večji subtilnosti, »kajti, če ne drugega, smo, so ali najverjetneje bodo mamice« (ibid.) Vse te izjave so, kot je za *Dnevnik* zapisal kolektiv Rdeče zore, »odkrito seksistične, saj na novinarke izvajajo pritisk na podlagi njihovega spola, in sicer glede na to, kako se njihovo poklicno delo sklada ali razdvaja s komentatorjevo predstavo tipične ženskosti.« (Kolektiv Rdeče zore, 2016) Zadnja iz serije tovrstnih izjav je tvit nekdanjega predsednika vlade in aktualnega poslanca Janeza Janše. Marca 2016 je zapisal: »Na neki FB-strani javne hiše ponujajo poceni usluge odsluženih prostitutk Evgenije C in Mojce PŠ. Eno za 30 €, drugo za 35 €. #ZvodnikMilan.« (Kolektiv Rdeče zore, 2016) Janša je s tem novinarki diskreditiral tako poklicno kot tudi kot ženski. Je pa to ena redkih seksističnih izjav, ki so doživele sodni epilog (konec oktobra 2016) – Janez Janša mora tako urednici dnevnoinformativnih oddaj na nacionalni televiziji Mojci Šetinc Pašek kot tudi novinarki iste televizije Eugeniji Carl plačati 6000 evrov odškodnine. Novinarki sta vložili tudi kazenski postopek zaradi suma kaznivega dejanja žalitve.

Nominirane izjave, četrtič: Seksistični humor in »dobronamerni seksizem«

Seksizem je velikokrat prisoten in kritično neovrednoten tudi v kontekstu humorja. Seksistični humor »ponižuje, žali, stereotipizira, viktimizira in/ali objektivira osebo na podlagi njenega_ovega spola« (LaFrance in Woodzicka, 1998: 62). V medijih je kot ena osnovnih iztočnic ljudskega humorja prisotno predvsem spolno stereotipiziranje (šale o blondinkah, taščah, ženskih voznicah, ženskah sploh), ki se pojavlja v obliki šal, aforizmov, satire, pripomb ipd. V humorju so izraženi tudi

⁵ Pozneje je Milan Kučan izjavo komentiral za Mladino: »Šlo je za spontano reakcijo. Ne maram, da tekajo za menoj s kamero in me lovijo, ne da bi vedel, zakaj. Obžalujem, da nisem ohranil mirnih živcev, in se opravičujem.« (Izjava je dostopna na povezavi: <http://www.mladina.si/166015/milan-kucan/>)

predsodki – šale, ki temeljijo na omalovaževanju določene skupine, omogočajo predstavnicam_kom večine, da se počutijo večvredne in ohranjajo pozitivno socialno identiteto (Woodzicka in Ford, 2010: 174). V izboru za bodečo nežo so se znašle seksistične opazke, ki se poigravajo s popularnimi temami gostilniškega humorja, večkrat pa je pod krinko humorja in besedne igre nakazano tudi nasilje do žensk. Tako so bile nominirane izjave poslanca SDS Jožeta Tanka, ki je na zasedanju parlamentarne mandatno-volilne komisije mimo mikrofona izjavil, da je poslanka SD Melita Župevc »pač blondinka«, ko pa je bilo zahtevano opravičilo, je rekel: »Se bom opravičil – je pač črnolaska.« (Sramotilni steber, n. d.); komičarka Tanja Kocman je na svojem profilu na družbenem omrežju zapisala: »Vsakič, ko vidim kje napis '30 % ceneje', pomislim, da bi lahko bila podobna etiketa čez vikend tudi na pijanih ženskah. Čeprav pri enih gre že bolj za 'totalno razprodajo'.« (Bodeča neža, n. d.); Zmagaj Jelinčič je v oddaji Piramida izjavil, da je: »8. marec (je) dan za udarec in ženskam želim veliko udarcev!«; igravec Domen Valič pa je svoje mišljenje razkril v Evini rubriki Moški od A do Ž: »... Trmasta? ,Šamar'. Užaljena? Vzgojni ,šamar'. ... Važna? Vzgojni ,šamar' pa adijo.« (Sramotilni steber, n. d.)

Posebno kategorijo »šaljivih« izjav si zasluži aktualni predsednik države Borut Pahor. Leta 2012 je med podiranjem dreves komentiral: »Jebenti ... tko dober pa še bab nisem podiral ...«, leta 2015 pa je na maturantski paradi nagovoril maturantke z besedami: »Ajde, miška mala, gremo! To mi deli, to mi deli.« Za slednjo se je pod medijskim pritiskom sicer opravičil. Dejal je, da mu je bilo ob izrečenih besedah takoj žal in da »jih je bilo kljub prešernemu vzdušju mogoče razumeti kot nespoštljive, zato se zanje iskreno opravičuje[m].« (Delo, 2015) Kljub temu si je prislužil bodečo nežo 2016. Pahor populistično taktiko reduciranja žensk na spolne objekte nadaljuje še danes. Junija 2016 je na Instagramu objavil fotografijo, kjer čepi pred gostilniško tablo z napisom »miške«, septembra je sledila fotografija s partnerko Tanjo Pečar, ki je premočena, medtem ko ima on dežnik, s komentarjem: »Mokra kot miška. #proslava #Postojna #rainyday #rain #presidentandfirstlady #firstlady #TanjaPecar #Pahor«. Obe objavi lahko skupaj z izjavo z maturantske parade obravnavamo kot provokacijo. Novembra je sledila nova izjava, povezana z zadnjo kvalifikacijsko tekmo za evropsko žensko košarkarsko prvenstvo: »Predsednik republike se bo tekme udeležil. Ali se bo zmage veselil z dekleti v slačilnici?« Namesto, da bi se Pahor kot predsednik države odprto boril za enakost vseh spolov, igra vlogo nepopoljšljivega »šaljivca, obenem pa se vrača k stereotipnemu dojetanju ženske kot spolnega objekta.« Ta vloga »šaljivca« pa nikakor ni nedolžna in neškodljiva – če njegov odnos do žensk ni odkrito sovražen, to ne pomeni, da ni seksističen. Njegove besede lahko beremo kot izraz »dobronamernega« seksizma, ki se v nasprotju s sovražnim nanaša na odnos do žensk, ki je zakoreninjen v moški dominaciji in ženske dojema skozi konvencionalne spolne stereotipe. »Dobronamerne« seksizem prepoznamo npr. po zaščitniškem odnosu do žensk, spoštovanju vloge ženske kot matere in žene ter idealiziranju žensk kot romantično-ljubezenskih objektov (Fiske in Glick, 1996: 491–492). Objektivizacija

in reduciranje žensk na spolne objekte sta se tako pojavila tudi na najvišji državni ravni, predsednik pa je, glede na kontinuirano ponavljanje besede miška, svojo seksistično gesto očitno prepoznal kot dobro marketinško strategijo.⁶

Leto 2016 je pretresel še en konflikt s seksističnim zaledjem, ki je sprva sicer vzniknil v zasebni korespondenci, vendar se je kmalu preselil v javni prostor. Takratni predsednik slovenskega PEN-a, Evald Flisar, je kritičarki Anji Radaljac med drugim zapisal naslednje: »Ti si pa lepa in seksi in samozavestna, kar vse človek pričakuje od perspektivne intelektualke, kritičarke, avtorice in bogve kaj še vse :-)« in »Jaz se nisem nikoli v življenju zaljubil v žensko, ki mi ga ne bi z nekaj stavki postavila pokonci.« (Bodeča neža, n. d.) Objavi korespondence na Radiu Študent je sledila peticija uredništva AirBeletrine (ki so jo podpisali_e mnogi_e akademiki_čarke) z zahtevo po Flisarjevem odstopu in tudi neposrečeno javno pismo oziroma zagovor Flisarja na Radiu Študent. Flisar se je za izjavi sicer opravičil, vendar je dejal, da sta bili »šaljivi«. Tu se kaže še ena plat percepcije humorja – t. i. humor je tu uporabljen kot alibi pred odgovornostjo za izrečene besede. Interpretiran je kot nasprotje verodostojnemu govoru – je »neresen«. Sporno namigovanje je Flisar poskusil predstaviti kot šalo, reakcijo Anje Radaljac pa kot nerazumevanje nedolžnega, kolegialnega humorja. S tem je Flisar, ki je produciral seksizem, problem prestavil na osebo, ki je bila deležna njegove seksistične obravnave in je nanjo opozorila. S to prakso se osebe, ki opozorijo na prisotnost seksizma, pogosto srečujejo (Perger, 2016). Korespondenca med Anjo Radaljac in Evaldom Flisarjem je jasno pokazala zamajana razmerja moči med spoloma, starostjo in zaposlitvenim statusom na slovenski literarni sceni, končala pa se je s Flisarjevim odstopom s položaja predsednika PEN-a. Odstopil sicer ni zaradi obžalovanja, ampak zaradi »zavedanja, da je žrtev dvoličnosti in mahinacij«.

Sklep

Avtorice_ji seksističnih izjav, naperjenih proti pozameznicam_kom ali ženskam sploh, skoraj nikoli ne doživijo sodnega pregona. Seksizem je močno zakoreninjen in vseprisoten, seksistična stališča pa tudi takrat, ko so izražena v javnem prostoru, velikokrat ostanejo neprepoznana ali spregledana. Ko jih širijo osebe na poziciji moči, s tem normalizirajo sovražni/seksistični govor. Na spletni strani Bodeče neže prevladujejo oblike seksizma, ki v javnosti ostanejo prevečkrat nereflektirane, kar dokazuje, da je seksizem v veliki meri del naturaliziranega diskurza. Seksizem je prisoten vse od sveta politike, novinarstva, športa, cerkve, znanosti, medicine, kul-

⁶ Njegova strategija že tako stoji na populističnih temeljih oziroma kot na svojem blogu piše Boris Vežjak: »Pahor se je kot eden zelo redkih politikov znal približati ljudem in se postaviti na njihovo pozicijo. Obul je njihove škornje, dobesečno, oblekel njihove obleke, spet dobesečno, prijel za njihovo delovna sredstva, česar drugi politiki ne znajo. Govoriti poskuša njihov jezik, na trenutke tudi preklinjati, pogledati za kakšno mladenko (kdo pa ne), biti radoživ in človeški.« (Vežjak, 2016)

ture do akademske sfere. Ta omniprezenca in normalizacija seksizma sta posledici populističnega in subtilnega prenašanja seksizma skozi diskurz, ne le nestrpnih anonimnežev_ic na spletu, marveč tudi javnih osebnosti, ki imajo v družbi moč in veljavo. Ti lahko z diskriminatornim in sovražnim govorom na podlagi spolnih predsodkov pridobivajo politične točke in zlorablajo medijski prostor za promocijo nestrpnosti, medtem pa jih večina medijev povzema nekritično. V času ekonomske in družbene krize se za lastno priljubljenost nekaterim splača biti »ljudski« in ravnati po »zdravi pameti« dolgemu boju za enake pravice navkljub. Ljudje z družbeno močjo torej diktirajo javni diskurz in sooblikujejo javno mnenje, zato imajo veliko odgovornost, kakšno družbo soustvarjajo, bodeča neža pa je eden od instrumentov, ki opozarjajo na seksizem in arhivirajo tega negotovega duha časa.

Literatura in drugi viri

- BODEČA NEŽA. Dostopno na: bodeca-neza.spol.si (1. december 2016).
- BROZ, TAJANA (24. januar 2017). Intervju s članico Libele. Osebni arhiv.
- COUNCIL OF EUROPE (2016): *Combating Sexist Hate Speech*. Dostopno na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680651592> (14. november 2016).
- FRANK, ANA IN IZTOK ŠORI (2015): Normalizacija rasizma z jezikom demokracije: primer Slovenske demokratske stranke. *Časopis za kritiko znanosti* 260: 89–103.
- GLICK, PETER IN SUSAN T. FISKE (1996): The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism. *Journal of Personality and Social Psychology* 70(3): 491–512. Dostopno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.470.9865&rep=rep1&type=pdf> (17. januar 2017).
- GREŠAK, DANAJA (2016). Če bomo strpni do nestrpnosti, bo ta postala del našega vsakdana. *Torek ob petih*. Dostopno na: <http://torekobpetih.si/tema/ce-bomo-strpni-do-nestrpnosti-bo-ta-postala-del-nasega-vsakdana/> (20. november 2016).
- JOGAN, MACA (2001): *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KUHAR, ROMAN (2015): Konec je sveta, kot ga poznamo: Populistične strategije nasprotnikov Družinskega zakonika. *Časopis za kritiko znanosti* 260: 118–132.
- KOLEKTIV RDEČE ZORE (2016): Seksistični napad NI najboljša obramba. *Dnevnik*. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042732461/mnenja/odprta-stran/seksisticni-napad-ni-najboljsa-obramba> (20. november 2016).
- LAFRANCE, MARIANNE IN JULIE A. WOODZICKA (1998): No Laughing Matter. Women's Verbal and Nonverbal Reactions to Sexist Humor. V *Prejudice: The Target's Perspective*, J. K. Swim in C. Stangor (ur.), 61–80. San Diego; London; Boston; New York; Sidney; Tokyo; Toronto: Academic Press.
- LILLIAN, DONNA L. (2007): A Thorn by any Other Name: Sexist Discourse as Hate Speech. *Discourse & Society* 18(6): 719–740. Dostopno na: <http://journals.sagepub.com>

- com/doi/pdf/10.1177/0957926507082193 (16. januar 2017).
- MAYER, STEFANIE, IZTOK ŠORI IN BIRGIT SAUER (2016): Gendering 'the People'. Heteronormativity and 'Ethno-Masochism' in Populist Imaginary. V *Populism, Media and Education: Challenging Discrimination in Contemporary Digital Societies*, M. Ranieri (ur.), 84–104. Abingdon, New York: Routledge.
- MOTL, ANDREJ IN VERONIKA BAJT (2016): *Sovražni govor v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno na: http://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2015/01/OcenaStanja_prelomOK_splet.pdf (20. januar 2017).
- PERGER, NINA (2016). Sexism: Naming a Problem, Becoming a Problem. *Teorija in praksa* 53(6): 2386–1400.
- PI. K. (2015): Pahor: Potrudil se bom biti boljši. *Delo*. Dostopno na: <http://m.delo.si/clanek/337221> (28. november 2016).
- ROGOVŠEK, JERNEJ (2013): *Najbolje, da je odziv takojšen in tam, kjer je bila sovražnost izrečena*. Dostopno na: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/45/sovrazni-govor/#2> (25. november 2016).
- SALECL, RENATA (1994): Beseda in nasilje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 45(4): 346–355. Dostopno na: http://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/1994/04/RKK1994-04_RenataSalecl_BesedaInNasilje.pdf (21. januar 2017).
- SPOL.SI (2015): *Bodeča Neža Milanu Kučanu in dr. Simoni Fišer Kralj*. Dostopno na: <http://spol.si/blog/author/takotako/> (20. november 2016).
- SRAMOTILNI STEBER / WALL OF SHAME. Dostopno na: <http://rdecezore.blogspot.si/p/sramotilni-steber.html> (28. november 2016).
- ŠORI, IZTOK (2015): Za narodov blagor: skrajno desni populizem v diskurzu stranke Nova Slovenija. *Časopis za kritiko znanosti* 260: 104–117.
- VAN DIJK, TEUN A. (2008): Critical Discourse Analysis. V *The Handbook of Discourse Analysis*, D. Schiffrin, D. Tannen in H. E. Hamilton (ur.), 352–371. Malden; Oxford; Carlton: Blackwell Publishing.
- VEZJAK, BORIS (2016): *Popularnost in populizem: v čem je Pahor podoben Trumpu in obratno*. Dostopno na: <https://vezjak.com/2016/02/24/popularnost-in-populizem-v-cem-je-pahor-podoben-trumpu-in-obratno/> (27. november 2016).
- WOODZICKA, JULIE A. IN THOMAS E. FORD (2010): A Framework for Thinking about the (not-so-funny) Effects of Sexist Humor. *Europe's Journal of Psychology* 6(3): 174–195. Dostopno na: <http://web.mnstate.edu/halford/481/humor%20res%20&%20theory%20articles/9.%20Effects%20of%20Sexist%20Humor.Woodzicka%20and%20Ford.pdf> (17. januar 2017).
- Z (OD)GOVOROM NAD SOVRAŽNI GOVOR. Dostopno na: <http://www.mirovni-institut.si/govor/> (14. januar 2017).